

בעזרת ד'

מחפץ טה

ניסיון להבין הלב ורוח בזוק העתים

הרב נתן אופנר

בהוצאת בית מדרש רעותא
כסלו תשפ"ב
© כל הזכויות שמורות
מותר לעתיק ולצלם לצורכי לימוד בלבד
עיצוב ועימוד: **מייה** עיצוב גרפי
להקדשת ספרים וחוברות לע"נ ולתרומות: מוטי 050-9103103

תוכן העניינים

5

נפילה מצוק העתים

מאמר המנסה להתקנות אחר קוי העומק המפרקים ומפוררים את החברה.
המאמר בא להקשיב לקוים אלה מתחוך אמונה שהם נושאים בחובם רוח,
המאפשרת לחבר את החיים בצורה שלמה, عمוקה ורחבה יותר.

25

יש איזה פה להיות בו

מאמר המנסה לתאר את חווית החיים בצל תחושת הפיזור והפירוק.
יש בו ניסיון לצמוח מתוכה עצמה ולהיפתח לחופש המחשבה והחיים.

נפילה מצוק העתים

זו לא פתיחה של התנצלות, אולי כן קצת בעצמך. תמיד אנו משתדלים לראות דברים בהיקפים ארוכים יותר, בטוחוי זמן של נצח, להתייחס לעמדות מצד הרוחני שלהם ולהותיר מרוחח בחירה ועיכול לצורת היישום והגילוי בהווה; לנסוט להיות כמה שיותר לא קוונקרטיים; לחפש ביחד דרך בעולם שכונו שמים, ומשם לנסוט ולהוריד שליבות אישיות לסולם שייצב ארצה. אך שטר התקשרות והמרקח של רבים מאיתנו מאינטנסיביות של עיסוק בקדוש, גורם לחולול תמיד של תהיה ביחס לאטמוספירה בה אנו מצויים. אטמוספירת הזרות אינה כלל אנושית, אינה לאומיות, אצל רבים מאיתנו, אלא מגזירת. לעיתים מגזירות זו נמצאת בעל כורחינו, לפחות מבחינה אידיאית. אנחנו מעדיפים לחשב על תיקון עולם, אולי הינו מעדיפים לחשב לאומיות, אבל המפגש החברתי האינטנסיבי שלנו, צרכנות התקשרות הזמניה הם פעמים רבות מגזירות מאד.

נשתמש בעיתוח מגזרי כמשל לעקרונות רוחניים יותר, כסולם הנטווע בארץ אך עולה לאיתו השמיימה. הקונקרטיות היא רק משל, והעיכול האישני יהיה הפוך – אל שמים. השליבות האישיות תהינה בשאלת הטיפוס ולא בשאלת הירידה. וכמובן זה רקفتح לדין שען מקווה שהיא מפירה ואפילו משמה. נושא המאמר הוא משמעותה של זהות, אך יותר מכך, האם עיתן לسان ולהקשיב לקול צלול הנובע דזוקא ממצבוקה. האם עיתן להוריד ממנו עומס פסיכולוגי, סוציאולוגי, אידיאולוגי, ולהפוך אותו למשחו חדש יותר ומרענן. האם את הפסיכיות עצמה עיתן להפוך לאופטימיות לא זהירה בעיליל. האם הפירוק שרבים מאיתנו חווים בהקשרים רבים של החברה הדתית לאומיות, יותר מכך בחברה הישראלית כולה, מאפשר לנו להקשיב לנקודה עדינה יותר, חפה מכל הקשר קודם, אך מהו נקודת כניסה כלפי העתיד, ומאפשרת לנו לספר את הסיפור מתחילהו באופן חדש.

מבוא

הבא לנסות להבין דינמיקה של קבוצת יהוס מסוימת, נתקל בקשישים רבים. ההחלטה לאגד יהידים רבים לככל קבוצה, היא לעיתים שרירותית במידה מה. לא כל היהודים מוכנים לקבל על עצם את עול היותם Mitgli של קבוצה, לא כל היהודים אכן מייצגים אותה, חלקם הופכים להיות אפילו מאתגרים את הקבוצה להגדיר את עצמה מחדש לאור נוכחותם, וחלקם הופכים להיות - בעיני החלק הדומיננטי של הקבוצה - סרח עודף.

גם כשאנו פונים לתודעתו של היחיד, לזרה בה הוא בוחר ל תפום את עצמו, הרי שלעתים תודעתו משיכת את עצמו למרחוב שונה, לקבוצת יהוס גדולה יותר. פעמים רבות שיקר רחב זה מאפשר לו להציג הוא עצמו, להיות ללא צבע מסוים, וכך לבנות דוקא את יהותו שלו. עתים הקבוצה כבר אינה נוגעת בו כמעצבת זהות ושפה.

אך אחרי כל הסיגים וההסתיגויות, סוציאולוגים מחד והוגי דעתו מайдך מדברים על דינמיקה של קבוצה, לא כהתנהלות מקרית, אלא ככח הפועל ומשפיע על החברה בכלל. נסה בענוה לתאר קבוצה מסוימת, שבמרוצת השנים האחרונות חלו בה תהפוכות רבות, עד שספק אם ניתן כבר להגדירה כקבוצה. מטרת התיאור אינה לפחות קבוצה זו, גם לא לנתח אותה באופן סוציאולוגי, אלא לנסות לשרטט קווי מתאר חדשים, העוסקים דווקא במקרים המתחדשת לאור השינויים רבים. הניתוחים החברתיים משמשים ככלי להבעה וניתוח של מהות זו.

הכוונה היא לקבוצת הייחוס של אלה המכונים דתיים לאומיים, קבוצה הכוללת בתוכה קבוצות ותתי קבוצות רבות. יהידים רבים מכירים באתוס הקבוצתי, למורת שהם עצם אינם פועלים להגশמו ואףלו לא לנסות להיות על פיו. האם יש בכללatos משותף? ואם יש, האם יש לו מרחב פעולה והתרחשות, שהן בעלות רלוונטיות והשפעה? האם נותר איזה דבק מחבר? חשיבות הגדרות אלה היא עצין מבוא לאפשרות של דיוון אקטואלי יותר, על מצבה של החברה הדתית לאומית, על האפשרויות העתידיות הגלומות בתוכה במצבה העכשויה, ועל גורל היהודים, שהינם ברמה כזו או אחרת חלק מקבוצת יהוס זו. הפריזמה ¹ המכוננת אל הדתיים לאומיים, אולי תאפשר לנו להוסיף מבט על מה שעובר על החברה הישראלית בכלללה. נסה לראות האם תיאוריית המנסרות בחלל ההגות החברתית רלוונטיות לניתוח מצבה של החברה הדתית לאומית, אולי דרך נסה להגדיר מחדש אלו כוחות פועמים בחברה הישראלית כולה.

1. למורת שישנם ניתוחים סוציאולוגיים בנושא, שאת חלק נסקור בקיצור בהמשך.

התפוררות והתרירות

אנו עדים למהלך שלכארה הוא טבעי – ככל שהחברה הדתית לאומית מתרחבת במספירה, הרי היא מתפוררת לקהילות ותתי קהילות, לנוקודות ייחוס שונות היוצרות לא רק פিורוּרִים של הבדלים, אלא גם מגמות שונות ומונגדות. מצויים אנו בתוך, בין דגשים שונים וסולמות ערכיים במינונים שונים זה מזו, עד שלפעמים נישאר תוהים האם בכלל נותר משהו מכלול רעיונות ואמונות האינטואיטיבי, שהרכיב אי פעם את החברה הדתית לאומית.

אכן, כשאתום מפסיק להיות רק תולדה אינטואיטיבית ועובד תהליך של עיבוד הכרתי ואידיאולוגי², שאנו בניו על רגשות ראשוניים, הוא מתאפיין במחוליקות עצות או בנטישת המובן מאליו, וניסיון הבניה של 'МОבנים מאליהם' אחרים. בפרט, כשאתום זה נאלץ לעמוד מול אתגרי הזמן המתחדשים והחברה המשתנה. או אז הוא נאלץ להגיב, להשתנות, לעיתים אף להיות מבוכה, עד שבבואה הזמן, כשהאתום עצמו פוקח את עיניו וمبיט סביבו, הוא רואה שנקודות היותם עצמן, כביכול זוו מלילן, עד שקשה לו לראות כיצד הוא, סיפורו מכונן, עדין רלוונטי להגדרת ולאפיון הקבוצה.

שما הגיעו העת לבירר, לאחר זמן רב של התפוררות, האם נשאה איזו ליבת המאחדת את הציונות הדתית לגוניה, האם בלבד קודים משותפים³ נותרו רעיונות מכוננים ואמונות משותפות?

2. נסה במלילים ספורות להנחייר שני מושגים שיחזרו באופןם המקורי במהלך הרצאת הדברים. אתום אינטואיטיבי ותהליך המשגתו. לכל חברה יש 'МОבנים מאליהם', תהליך הבנייה מובნות זו נובע מהתלכדות מסוימת מסביב לאייה תוכן. את התלכדות בראשיתה מאפיין רגש גדול שאינו מסוגל ואינו חפץ בשלב הראשון לרדת לפרטים. אפשר לראות זאת בדוגמה מעולם אחר – אדם מקים עסק משפחתי, ההחלטה מה להכניס לעסק שלו נובעת מנטיותו האישיות, וכך נוכל לראות לעיתם חניות, שלא תמיד ברור מה הקשר הפנימי בין המוציאים למכוורתם למכירה בהן, כי הם תולדה אינטואיטיבית של בעל העסק. כשרשת 'פלוני ובניו בע"מ' נמכרת לגוף עסק, הרי שרשת זו תעבור תהליך המשגגה, במהלכו יישאלו שאלות כמו מה מהותי לעסק, מה מקרי, מה מגדיר את המבנה המשותף של המוציאים, באילו מקרים כדי לחתת סיכון וכו'. הגדרות אלה מעבירות את העסק ממושפחויות לגוף מוגדר. כשמדבר על התאגדות חברתיות רחבה יותר מסביב לאוסף אידיאלים, הרי שהרגש אינו מתעדף אידיאלי כזה או אחר, אלא רואה את הכל כמקרה אחד. תהליך המשגגה, הינו תהליך ארוך שאינו נעשה בהכרחה באופן מסודר, וגם אין בתוכו איזה קוו ברור של נביעה ממשנה סדרה. שאלות צפות, דינומים מותקינים, הכרעות מסוימות מבחרות למפרע את משמעות הרעיונות, וכן נוצרת המשגגה ומוסטעת בחברה. תהליך זה אמן גורם לתעדוף ערכים באופן טבעי, אך היה והוא אינו נעשה באופן מסודר, הרי שדווקא המשגגה ממקדמת את המבטל לכוכן ערכים מסוימים, כשהיא משארה חלקים אחרים ללא הנרהה. בכך היא מחלישה את נוכחותן, ומשארה אותן ללא מקום וגבולות. כשמדבר על תהליך חברתי שבטיבו הוא ארוך יותר, והמעבר מרגש גדול למערכת תובנות ראשונית אינו מסוגל להיעשות באופן מסודר, הרי שעצם התהליך יוצר ערפל ומבוכה, המוסיפים נופך של כאום למערכת שהולכת ומאבדת מזורה ומטעם הראשונית שבה.

3. כמו שאלת המפתח, איזה שבט אתה?; הוקרת הארץ של השירות הצבאי ובפרט הפיקודי; יחס מסוים למסורת ולימוד תורה – היחס לכל אלה מצויים רק בחלק מהקבוצה הוא, וגם היחס החיווי או השילוי המתמסר או המולול נתון

אפילו הסמל החיצוני, הכיפה הסרוגה, כבר אינו מראה מכנה משותף כלל, הן בגלל הכיפות השקופות הרבות, הן בגלל סגנונות שונים לחלוטין של כיפות, שלא תמיד סרוגות, וכאמור לא תמיד כיפות. הקהילה הדתית לאומית מכילה בקרבה רבים מבניה, החשים זהות חיליקת למה שהיו אי פעם אבני יסוד בהבניתה העצמית. בתוכה של קהילה זו ניתן לראות אחותו חילון גבויים, בעוד חלק מהם עדין מרגישים שיכוחם כמו משפחתיות לקהילתם הצרוי והרחבה יותר. שני עמודים שהיו מובנים מאליהם, עליהם נשען החינוך הדתי לאומי, עמוד התורה ועמוד הלאומיות, נמצאים בקשימים רבים בדרך לישום ונטקלים בהתהיות אין ספור. ריבוי הדעות ביחס ליישומה של תורה, יוצר מצב בו חלקים מהציבור רואים דעות מסוימות כעומדות מחוץ לשבעים הפנים של תורה, וכך גם ביחס לארץ ישראל ומדינת ישראל. ביחס לארץ ישראל ושלמות הארץ נטושות כבר שנים מחלוקת רבת באשר למשקל הערכיהם השונים שעליינו להכניס לדין העקרוני, ודאי היישומי, בדרך להגשתו של רעיון זה. אף מידת החשיבות העצמית של ארץ ישראל ביחס לסל הערכים' של הציונות הדתית, גם הוא נמצא בחלוקת עזה. בעיקר מאו אירועי גוש קטיף מדינת ישראל נמצאת גם היא בתוך מנעד רחב של התייחסויות זהויות.

בתוך אותה קהילה גדולה של המוכנים דתים לאומיים ישנו ככל הmozים עצם התפקידות מחלום מדינת ישראל בראשית צמיחה גאולוגנו, הרואים את ההחמצה הגדולה של המדינה, החשים לפטע את החילוניות העזה שלה. מולם עומדים אלה שמעולם לא ראו ערך של גאולה במדינת ישראל, ובתוך אלה שמאז ומעולם הפרידו בין דתם לבין מדינתם, לאו דוקא במישור האידיאולוגי - את המדינה הם היו מזו ומעולם בקנה מידיה חילוני ואת התורה בקנה מידיה מסורתית. בתוך מנדע זה נמצאים אלה הרואים את מדינת ישראל כראשית ומזהם צמיחה גם בתוך תהליך של רקבון ועוד כהנה וכנהנה.

האם ניתן לראות את כל רכבי ציבור זה כביטויים של מקרה אחת, או שמא מה שמאחד ביניהם הוא איזה עבר מטושטש שאינו משפיע על ההוויה, קודים משותפים היוצרים שפה וזכרון, או רמיונות המובנות בקשר עין לאלה הנושאים בחובם מטען משותף? שמא דוקא ההתקשרות על הקהילתיות הזה היא היוצרת את חוסר יכולת לצפות? כי כמו בעסק משפחתי, כשהאין הגדרות אלא הכל הולך אחר איזה מכנה שאינו ברור, היכולת לנوع מכאן לשם גודלה מאד. כשהמה שנتابע ממק בתוור הזדהות עם הקהילה הוא רק מוכנות להזדהות עם הצד המשפחתי, החברי, הקהילתי, כשบทוך זה ניתן גם לבקר, לא להיות מחויב, להיות ציני או כועס, הרי שאין יכולת לחזות מה יעשה פרט זה או אחר וכל הדלתות פתוחות.

שما אכן התפרק לרסיסים ציבור זה ואיבד את תפkidיו ההיסטורי?

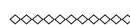
לשינויים רבים ותנוודות רבות, ועם כל זה, אלו נקודות התובעות בדרך כלל התייחסות; לא נשכח כמובן את 'חוק הדתים החלובים', קרכבת משפחה והিירות רוחקה, שאכן ככל שהקבוצה גדלה, נמצאים המהפשים במוכחת אי מציאות מכנה משותף של הিירות.

יש איזה פה להיות בו

טרם הגיע זמני לכתוב אוטוביוגרפיה וכנראה לעולם לא הגיע זמנה אצל. כשהאדם עובר בתחום אירועים בעלי משמעות, כשזיכרונותיו הופכים להיות איזו אבן שואבת הנוטנת פן ייחידי להתרחשויות כללות יותר, יש מקום שאי מיתעניין בראיותו האוטונומית. הכותב סבור כנראה שיש בדבריו איזה גילוי של זווית מפתחה לששלת האירועים, אולי יש בהם חשיפת רגשות או תוכנות. אך אפילו אותו אירוע אחד, שנייםربות חשבתי שלפחות דרכו אוכל לדמות שהייתי בתחום שהוא ממשמעתי, לא היה אירוע בו יכולתי לחשוף את רגשותי. היה זה לאחר שאחותי הגדולה תיארה לשניים משכניינו את זיכרונותיה שלה מברית המילה שלי, שנערכה בעיצומה של מלחמת ששת הימים, בתחום מקלט בעיר בני ברק. תוך סיכון גדול מאיימת הפצצות הלאם אביהם ומצא מוהל, שהסכים גם הוא להרף את נפשו על מנת למול בזמנו ילד היהודי, ככלומר אותו. יכול להיות שגם איזו הפסקת החשמל התלוותה לאירוע דрамטי זה, שאף על פי שאינו כלל בסל זיכרונותיי שלוי, יכולתי לנכס אותו כנקודת ציון של מישחו, שלפחות היה לצד אי-מה בעל משמעות, ושווים ברית המילה שלו אכן מוסיף פן צבעוני לימים אלה. לאחר שנים הבנתי שהוא לא יכול להיות מעבר לבדיה שנשכחה ברגע, ולא רק שנולדתי בכלל בתמוז, אלא שגם אותו תמו היה בשנה הקודמת. וכך שנית הראונה בישרה על כל אלה שאחריה, שנים נתולות אירועים ומהפכים, או לפחות לא כאלה שיש מקום בספרם.

אבל חשבתי אולי לנסות לתאר מצוקה מסוימת, הholkeit ומתעצמת בתוכי. מצוקה זו יוצרת צורך לבחון מחדש את כל עולם המושגים שהובנו בתוכי, להרגיש מחדש את האטמוספירה הרוחנית שבתוכה הייתה שרוי, הולכת ונסדקת תמיד. אולי תיאור אי נוחות זה ינהיר למשחו דבר מהתחששות העוברות גם עליו. ניתן לקרוא אותו גם כמיין וידוי אישי, שיש בו הרבה בקשת סליחה וגם מעט תודה.

הוידי שלහלן מובסס על ניסיון לקרוא ולהבין תאריך מסוים, בו פורסם קטע קטן ממכtab. לעיתים תאריך מסוים תופס אותו דוקא בגלל שבמבחן ראשוני הוא נראה סתמי וAKERAI, אתה מנסה להזכיר מה קרה באותו יום, ואז בלי' משים גם זיכרונותיך שלך ננסים לתוכן ההתרחשויות, תהליכי נפשיים נשורים בתהליכיים כליליים יותר, וכך כמעט בלי משים הבנתי דרך קריית התאריך הקטן, דברים רבים על עצמו, על חברי הטובים, ועל מעגליים נוספים שמסביב.

נתעככ קמעא לכמה מלות הסבר הנוטנות וሩע, לפני חשיפת התאריך הנדוון. בשנת תרמ"ט כתב הרב אברהם יצחק הכהן קוק לחותנו, מכתב בענייני הלכה. בסוף המכתב הוסיף כמה שורות: אגלה אוזן הדרת גדלו מרשיחיה, אף על גב דמהסתם לא חدت היא לו, - למרות שמן

הסתם אין זה חדש לו - דמסתפיינא - שחווש ומחד אני - מהך ספרי הארץ מחדישה המופיעה בספר, מדרש הلقה על ספר דברים, בפרשת הארץ: *וְתִמְלָא אֶרְצׁוֹ גַּנוֹ* והוא בסמך על פסוק *שְׁמִינִית עֲבִיתָ וְגַן* 'שהוא ג' דורות לפני בית המשיח; את המשפט המרכז זהה נסה לפתח ולהבין מיד בהמשך. ואドוני יבין מהשbatis, מכל מקום יעשה הקב"ה למען שמו ויקרב קץ ישעו, *וּנְשָׁגֵב ד'* *לְבָדוֹ* במרה בקרוב.

מה מה חשש כל כך הרב קוק? הספר בפרשת הארץ מדבר על הפסוק *וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל וְיַבְעֵט שְׁמִינִית עֲבִיתָ בְּשִׁיתָ וַיַּטְשֵׁא אֶלְוָה עַשְׂתָּה וַיַּגְּבֵל צָרָר יְשִׁיעָתָה*. הפסוק מכנה את עם ישראל בביטולו מיוחד ולא שכיח - *ישורון*. ישורון זה עובר במהלך השמנתו שלושה שלבים '*שמינית*'; '*עבית*'; '*בשית*'. כל שלב כזה מעצים בעיטה כפולה: ויטוש אלו-ה *עשָׂהוּ* - נתישת אלוקים המיוחד לישראל, זה אשר עשנו; ונבל צור ישועתו - נתישת האומר האלקי של היישועה באופן שהישועה עצמה הייתה נבולה, עד שהופכים אותה לחסרת ערך ומשמעות.

בספרי עצמו ישנן כמה אפשרויות לזהות היסטורי של תקופה זו, אחת האפשרויות היא דורו של משיח. וזהו מהtabס על פסוקים מפרק ב' של ישעה. לאחר שהוא מנבא על בית המשיח ועל היהת הר בית ד' נכוון בראש הרים ונשא מגבעות ונחרו אליו כל גויים, פונה הנביא לעם ישראל ואומר: *'בֵּית יְעַקָּב לְכָו וְגַלְכָה בָּאוֹר ד'* . *בַּי נְטִשָּׁתָה עָמָק בֵּית יְעַקָּב בְּי מְלָאָו מִקְדָּם וְעַגְנִים בְּפֶלְשָׁתִים וּבְילִדי נְכָרִים יְשִׁפְקָו: וְתִמְלָא אֶרְצׁוֹ בְּסָר וְזָהָב וְאַיִן חַצְחָה לְאַצְרָתָיו וְתִמְלָא אֶרְצׁוֹ סְפִיס וְאַיִן חַצְחָה לְמַרְכְּבָתָיו: וְתִמְלָא אֶרְצׁוֹ אַלְיָלִים לְמַעַשָּׂה לְרוּיו יְשִׁתָּהוּ לְאַשְׁר עַשְׂו אַגְּבָעָתָיו: וַיָּשַׁח אָדָם וַיְשַׁפֵּל-אִישׁ וְאַל-תְּשַׁא לְהָם: בֹּא בְּצִיר וְהַטְמֵן בְּעֹפֶר מִפְנֵי בְּחֵד ד' וּמַתְּהֵדר גָּאנָן: עַיִן גְּבָהּוֹת אָדָם שְׁפֵל וַיָּשַׁח רַוִּים אָנְשִׁים וְנְשָׁבָד ד' לְבָדוֹ בַּיּוֹם הַהוּא: בַּי יוֹם לְד' צְבָאות עַל בְּל-גָאה וְרַם וְעַל בְּל-נְשָׂא וְשְׁפֵל: וְעַל בְּל-אַרְזִי הַלְּבָנוֹן תְּרֵמִים וְמְגַשְּׁאִים וְעַל בְּל-אַלְזָנִי הַבְּשָׁשׁוֹ: וְעַל בְּל-הַרְמִים וְעַל בְּל-הַגְּבֻעֹת הַגְּשָׁאֹת: וְעַל בְּל-מְגַדֵּל גְּבָה וְעַל בְּל-חֹמֶה בְּצֹוֶה: וְעַל בְּל-אַנְיָוֹת תְּרֵשִׁישׁ וְעַל בְּל-שְׁבִיכָוֹת הַחַמְדָה: וְשַׁח גְּבָהּוֹת הָאָדָם וְשַׁפֵּל רַוִּים אָנְשִׁים וְנְשָׁבָד ד' לְבָדוֹ בַּיּוֹם הַהוּא: וְהַאֲלִילִים בְּלִיל יְחִילָה: מתוואר מצב של נתישה כתוצאה מנהיה אחורי תרבות אחרת, הבאה במקביל לרווחה כלכלית. השלב הבא הוא 'ונשגב ד' לבדו'. בעקבות פסוקים אלה מشرط לנו הספרי חזות לא קלה. שמנת עבית כשית אלו שלושה דורות שלפני ימות המשיח. הרცף של הדורות האלה מאופיין בביטולו כליל' ישורון ויבעת. אך כל דור מאופיין בצורה שונה, יש דור של 'שמינית', יש דור של 'עבית' ויש דור של 'כנית'. הרב קוק חרד מימים אלה ומנחים את עצמו בפסוק *וּנְשָׁגֵב ד'* *לְבָדוֹ* בימי הווה.*

לאחר שנים מגלה הרב קוק לרבות עמיאל, מרבני תנועת המזרחי, שבסוף ימי היה הרבה של תל אביב, איזו אינדיקציה לחשש זה - ההפרדה בין תהליך הגאולה לבין הראה התורנית של תהליך זה. הפרדה זו שהחמתה באמירה שה'ציונות אין לה דבר עם הדת', שהיתה

ניסיון לבנות על המבנה המשותף הרחב ביותר, נתפסה בעיני הרב קוק כיצירת 'תקרת זוכיות' שלא תאפשר לתודעה התרבותית שלנו להתפתח. היה והמעשה הציוני הינו גילוי של מאויים רוחניים, הרי שאם בשלב הראשוני לא יושם אولي לב לפער הנטע בין המעשה לבין הרוח, יופיעו שלבים בהם נגיעה לצמחים דורשי הכרעה, ואז אפשר שלא יהיה מסוגלים לגלות מתוכנו כוחות עמידה מול אתגרים אלה. יותר מכך - אם הציונות אין לה דבר עם הדת, ניתן לקרוא משפט זה גם בצורה הפוכה - לדת אין דבר עם הציונות. התורה עצמה תישאר לאחר ולא תבין שעבודת ד' חדשה עומדת בפתח. בבוא הימים תיכרת ברית בלתי כתובה בין הציונות שאין לה דבר עם הדת, לבין הדת שאין לה דבר עם הציונות, ושתיהן יחד בסימbioזה מופלאה יעצמו עיניהם אל מול משבר, שכל אחד ירנן מולו מכיוון אחר - האחד כביטוי לאנטי ציונות עמוקה הטמונה בו, והשני מול אנטי התורה הגלואה שלו ואנטי הציונות הסמוייה שבקרבו. המעבר בין דורות אלו לבין 'זונשגב ד' לבדו ביום ההוא' הוא ארוך וכואב שעל כן 'מייסתפינה'. لكن הוא כותב לרבות עמיאל: אסור לנו, לדעתך, אפילו לחלק בין הנושאים של קדושת התורה וקדושת הארץ, בין קדושת האומה וקדושת שתיהן. וכשם שאין האומה אומה אלא בתורתה, בדברי ربנו סעדיה גאון ז",ל, בן אין התורה תורה כי אם באומתה, והמשכה הבטוח הוא רק בארץ... וישראל גוי אחד הוא דזוקא בארץ, בדברי הזוהר, ובכיבול קודשא בריך הוא לא איקרי נקרא 'גדול ומhalb' כי אם דזוקא 'בעיר אלוקינו', דა הכנסת ישראל. כאן מדגיש הרב קוק את אחדות האומה עם התורה ואת האחדות הפנימית של האומה המתגלה דזוקא בארץ ישראל, אחדות זו היא היוצרת גדלות מיוחדת ותהיילה מיוחדת ביחס לרbesch"ע. ואם אנחנו סובלים מהיעוד של 'שמנת עבית בשית', כפי הפירוש השני בספרינו שם, שהם שלושה דורות שלפני בית המשיח, ואם כי עדין רחוק הדבר של 'שמנת' ובור', שהרי הדברים נכתבו בתקופה בה הינו רוחקים מלהיות ברוחחה כלכלית. אבל בעונונינו הרבים הייעוד של 'ויטוש' הרי הוא מובלט בחלקים רבים, אמרנו שישנן שתי הופעות ל'בעיטה', האחת מתגלת בנטיית האלוקות, במרידה בתורה, והשנייה מתגלת ביישוש מהגאולה, בהורדת הערכ שיל היושעה, בתחששה של נבייה עד כדי קיפול כל הדגים. כבר בתחילת הרצון להפוך את עם ישראל, עם מדמיין ומדמיין, לעם החיים ריאליים למציאות, הורגש ניגוד גדול בין יראת השמים לבין הרצון להיות בארץ, שכן ברגע שהתחילה שאיפה זו לקרים עוז וגידים החל תהליך של 'ויטוש ALSO-ה עשו'. השלב השני הופיע רק כשהחל גדור מהאומה דימו שכבר הגיעו למטרתם החומרית.

אבל הלא הוא מבבשי דרhamna מהחשבונות האלוקיים העומדים מסוד הייחוד, שסדר הגאולה צריך להיות בכיה, ואנחנו צריכים להתחזק, לעמוד על משמרת הקדרש ולהזק את ידי הנאמנים להש"ת ותוה"ק מהאי גיסא, ולהזק ידי הבונים בכל אופן מאידך גיסא, כי עצת ד' היא بلا ספק. וראוי לנו שאנחנו נהייה היותר תקיפים בשילילת הגלות וההקבעה של כל מבט האומה לארץ ישראל, ורוחנו לא יפול מכל החוצפה עזקה דמשיחא, אשר הכל חזנו לנו קדושים ד' מראש, ולמעט בכלל האפשרות כל מין פרוד והתפלגות בתוך הכלל. יהיו כל מאמצינו מכוונים

لهרבות שלום ואהדות בין כל הסייעות, ולבוון את דעתנו כלפי המגמה היותר נשגבת של דבר ד'²
על ישראל, שסוף כל סוף מכל הנסיבות והמחשבים או רגוליאיר ונצדק קדש.

~~~~~

והנה הגיענו סוף סוף לתאריך המדובר. האגרת לאדר"ת נדפסה בשממותה בספר אורח משפט², אך עוד לפני כן, בי"ח חשוון תשל"ה החליט בנו של הרב אברהם יצחק, הרב צבי יהודה הכהן קוק, להדפיס חלק זה של האיגרת בעthon הצופה³, וחזר על דברים אלה בשנת תשל"ח בעת הספרו לאביו⁴. מודיע ראה הרב צבי יהודה לנכון להדגיש את יראתו זו של אביו דוקא בשנים אלה?

בשנת תשל"ה הייתה בכתה ג'. בשלתי תקופה של משחק תופסת בשם פואסט ומפיסטו, כשבדרך כלל אני נבחרתי להיות פואסט שאינו מוכן למלא את תפקידו בהסכם עם מפיסטו, ולכן בורח במשך הפסקה שלמה ממפיסטו. את הרעיון למשחק שאבנו מבון מגיתה. באotta שנה למדנו את הבטו' 'דרך אגב', ונתבקשנו על ידי המורה לייצור משפטיים עם ביטוי זה. אחד הילדים התגלגל מצחוק כשהקריא משפט שכותב 'דרך אגב רוא ל' את הבטן'. ביטוי זה מבקש לשים איזה מדרג חשיבות שבין עיקר לטפל, בין חשוב יותר לחשוב פחות, מנסה לייצור איזה כיוון לשיחה אפשרית עם יכולת לנوع בחופשיות מוגבלת אל כיוונים אחרים או אסוציאטיביים, אבל הנחת היסוד שהבליעה המורה בשיעור לשון, הייתה שיש כיוון לשיחה, שיש איזו החלטה המונעת את השיחה או הנאים או המשפט, לאיזשהו אנשה.

למרות שלמדתי בבית הספרنعم אותו ייסדו תלמידי ישיבת מרכז הרב, לא היה מוכר לי השם הרב קוק, לא הרב אברהם יצחק ולא הרב צבי יהודה. שנה לאחר מכן למדנו את אגרת הרמב"ן בעלפה, ועליה הוטלה עבודה שנתית לעמוד על הבדלים בין המתולוגיה היוונית לבין הרומית והנורדית. בית הורי לא נראה עיתון הצופה מעולם ולא ידעת עלי קיומו, כך שגם לדברי הספר לא נתודעתי לא אז ולא שנים רבות אחר כך.

שנת תשל"ה הייתה השנה אחריו מלחמת יום כיפור, כחצי שנה אחרי הקמת גוש אמונים. וכנראה ניתן לסמן שנים אלו כשנות התחלפת 'שמנת'. הילד חוותתי בכת אחת בשנת תשל"ז כשנה בה מכבי תל אביב העלה אותה למפה, כשבו ביום שודרה לראשונה ברדיו, בקהל המוסיקה של אז, האורתוריה משה ואהרן של ארנולד שנברג, אורתוריה המתגוררת את יכולת השמיעה הרגילה של אדם, כשהאותה שנה גם הליכוד עלה לשולטן ואותו הקפיטליום ושוק כלכלי שניהה אכזרי יותר. בצוותה מעוממת יותר זכרה לי נפילת הבורסה אי שם, והנה מגיח לתודעתי גוש אמונים באיזה טויל משפחתי תמים, שעשינו ביום העצמאות.

2 הופעות סימן ד'

3 נדפס מחדש בספר להלכות ציבור מהדורות תשע"ט עמוד פ"ה.

4 נדפס בספר מתוך התורה הגדלת חלק ב מהדורות תשע"ז עמוד 197

נספח כנסיון להנרה

אולי בכל אופן משחו על הביטוי 'ישורון'. כמה חדשים אחרי שnicתב השלד של המאמר הקודם, הרגשתי כי חסר רקע עיוני יותר, משחו שיתן אولي קרקע יציבה יותר, ולא יתגלגלו בצורה כמו אסוציאטיבית. החלטתי עם המחשבה זו כמה ימים ואז התעוררתי מתחוך חלום בו כל מה שnicתב הלא הופיע במקשה אחת.

מדוע כינוי זה נבחר להביע את רוח התקופה המתוארת על ידי משה רבינו? ביטוי זה נמצא באربעה מקומות בלבד בתנ"ך, שלושה מהם נאמרים על ידי משה רבינו בסוף ספר דברים, בפסוק שהזכיר בגוף המאמר; (שם ל'ג ה') **וַיְהִי בֵּישָׁרוֹן מֶלֶךְ בְּהַתְּאָסֵף רָאשֵׁי עַם יִחְדָּשׁ שְׁבָטֵי יִשְׂרָאֵל**: (שם כ"ז) **אִין כָּאֵל יִשְׂרָאֵל רַכֵּב שְׁמִים בְּעַזְרָךְ וּבְגַאנְתוֹ שְׁחָקִים: יְשֻׁעָיהוּ (מ"ד ב')** פה אמר ד' **עֲשָׂךְ וַיָּצַר מִפְּטוֹן יָעֹזֶר אֶל תִּירָא עֲבָדֵי יִצְחָק וּיִשְׂרָאֵל בְּחַרְתִּי בָּזֶה: בִּיטּוּי יִהְוּדי** זה מתפרש על ידי הרוב קוק יכולת להביע יושר פנימי. אם הביטוי יישראל מיישר אותנו כלפי האלוקות, ככלומר מעמיד אותנו מול היקפה רחבה, אטמוספרה שאנו שרויים בתוכה, הרי ישורון הוא היושר העצמי שלנו. ביושר זה מונחת יכולת העיכול של אותו היקף והפיקתו למערכת חיים בחיירית. כך הוא כותב (מוסר הקדש חלק ג' עמ' ט"ז, אורות, אורות ישראל א' ז') **שְׁנַי דָּבָרִים מַאיִירִים בַּיִשְׂרָאֵל: הַמּוֹסֵר הַתְּהוֹר בְּכָל שְׁאִיפּוֹתִיו בְּכָלִוּת הָעוֹלָם, בָּאָדָם וּבָכָל חַי וּבְכָל הַתְּוִיה בְּלָה, וְהִידִּיעָה שַׁתְּהַבֵּל נֹבע מַהְקָרִיאָה בְּשֵׁם ד' וּבְכָל אֹרוֹתִיו הַיּוֹצָאים מִמְּנוּ הַבָּאים בְּרַעְיוֹן, עד שִׁיצַּא שֵׁם הַגְּכָתָב וְתִגְּנָרָא, וְהַיּוֹצָאים בְּדָרָה תּוֹלְדוֹת שֵׁל כְּנִים וְתְּרִשְׁוֹת, שֵׁם בְּלָם אֹתוֹת שֵׁל מִצְּיאֹת עַלְיוֹנָה בְּעַשֶּׂר הַוִּיחָתָה. הַמּוֹסֵר בְּלֹא מִקוּרוֹ הוּא אָזְרָפְּנִימִי, מְרַבְּזִי, שָׁאַיְן לְהַקְּרָה, סְבִיבָה מִקְוָרִית, סְוֹפֵן לְהַתְּדִּיל, וְעַרְבוֹ בְּעַמִּידָתוֹ גַּם בְּנוֹ מִמְּעֵט הוּא. הַהְזִיפָּה הַגְּפָשִׁית לְקַשְׁור הָאֱלֹהִי, כַּשְׁאַיְן הַמּוֹסֵר וְעַרְבוֹ מַאיִירִים בְּרָאוֹי, הִיא תָּכוֹן מִקְרָר חַסְר מְרַבּוֹיות. יִשְׂרָאֵל וּיִשְׂרָוֹן בּוֹלִילִים הַחַקְפָּה וְהַפְּנִים, הַמּוֹסֵר וּמִקוּרוֹ הָאֱלֹהִי, שַׁהְוָא יְנַצֵּחַ וְיִכְּרִיעַ אֶת בָּל הָעוֹלָם בְּלוֹ וְזִירִיחָ אָזְרָז שֵׁל מִשְׁיחָ. כַּשְׁהַרְבָּ קָוק מַחְלָק בֵּין שני שמות אלה ורואה אותם כשני ביטויים לאומניים, הוא מדבר על תבניות חיים המכוננות את ההכרות הгалויות. המוסר היא הדרך להתיישר. ובישורון יש לאתיקה אומר של יחס לאלוקות. ומצד שני - היחס לאלוקות, הדבקות, מתגלה בישראל עם תוכן העסוק ב'איך' לא פחות מאשר ב'מה'.**

עלינו לנסות להבין ולו במעט את המרחב שבתוכו נכתבים דברים כאלה. כשהרב משרטט קו היסטורי, כשהרב מתחווה כיון נפשי, כשהרב קובע כי נתית חיים כזו או אחרת אינה טبيعית, אנו תהים האם הוא מדבר כרב, כפסיכולוג, כמדען? לכארה תורה באה להתוות את הערכיהם מתוכן עליינו לבחור, לראות את האדם למשל כיצור מורכב מנטיות כאלה או אחרות, וליצור תיעודוף של ערכים, שמתוכם הוא יכול לבחור לבנות אישיות שלמה, המקשלה לכל נתivotיו ובתוכן בוחרת. אך אין זה מספק, מדוע שיבחר כך או אחרת? התורה נותנת גם כיון, את

ה'לאן' שאליו האדם מכוון את כל قوله, ומתחזק לאן זה חייו 'מתארגנים' וכוחות נפשו, רצונתו ותשוקתו מקבלים מדרג טבעי ומקום.

בדורות שלמים שורתט 'לאן' מפורט של האדם היחידי, ואין זה משנה כרגע האם לאן זה צויר בתור גן עדן או גיהנום, בתור דבוקות אלוקים או בתור אחריות אישית לкриאה בשם ד' ולתיקון. מחשبة השמה את הפרט במרכזה דיונה, מרחביה מוגבלים מחד, אבל מאידך היא מרגישה את מקומו הייחודי של כל פרט. היא מציבה לו אתגרים שהם שלו בלבד, היא שמה אל מולו משימות מעשיות התפקיד על פי מידותיו, העולם כולו הופך להיות רקע, שאיפה מופשטת, כמו שגאולה הופכת להיות חזון שככל אינו מהו מרכיב בהווה. את גאות נפשו והסובבים אותו הוא יודע לחלום ולהתודע אליו בקייצה, הוא ממשיך לאחיזו בו ולהתות מתחכו את נדיות חייו⁶, אבל רק בעת שבית ציון הינו בחולמים אותה ממש.

गאולה מشرطתה קו אחר של משמעות, קו אחר של בחירה, קו שעולול לטשטש את זהות היחידים, אבל באמת הוא יוצר הקשר רחב יותר של עצמו ושל עצמו של כל אחד בפני עצמו עצמו, והקשבה عمוקה יותר לדבדים עמוקים של עצמיותנו.شرطוט קווי היסטוריה נובעים מהכנסת ממד הגאולה, שבאופיו אינו קיים ונוכח ברגע, אל ההווה. הראייה המהופכת לכארה של המציאות, אינה מעמידה פנטויה, אלא מנסה להוות קווים עמוקים ועדים יותר הנוכחים במציאות ולהעצים אותם, להפוך אותם למרכזיים יותר ורק מבעדן לבחון תהליכי. ככל שנוגעים בעומק גדול יותר, כך כל פרט קטן הופך להיות חשוב יותר, בעל ערך גדול יותר, ועם כל זה המציאות אינה מאבדת אף כהוא זה מבחירתה, מהספונטניות הטבועה בה, והאדם גם הוא אינו הופך לאישיות חד ממדיות מוכוונת פעולה, אלא לאדם רב ממד שרגשותיו, רצונותיו ודמיונו אדרבה, מפותחים יותר. היסטוריה כמדד, הופכת להיות חלק מההתבוננות התרבותית, כפי שמקדמים משה רבינו לדoor הגאולה 'זוכר ימות עולם בין שנות דור ודור'. אין זה מבט של היסטוריון המנסה לפענח ההליכים ולציג אותם, אלא זו פעולה בתוך ההיסטוריה. ההתוודעות משנה את הקולות הפעולים בשטח ההיסטורי לא במובן התקשורתי שלהם, לא במובן של השמעת קולם, אלא במובן עמוק יותר, של יכולת להיות את נביעתם.

כך גם צורת נפש המתחדשת לאורה של גאולה. הקשבה באופן עמוק יותר לצלילי הנפש מוסיפה ממד של עומק לחיים אלה. הבלבול הנובע למשל מהקביעות מה טבעי ומה לא, נובע מהשאלה אלו גורמים נפשיים מכניים למדד הטבע, מה מדד האושר, מהyi יכולתו של האדם לבחור בכלל. ככל שהראייה רחבה יותר, כך יכולות של האדם לסמוד על עצמו, לקבל את עצמו במובן העומק של המילה - לקבל את היותו מסוגל לבחור, את בחירותו כעומדת בתוך שבן הקשבה לעצמיות המשתקפת באופן מוקטן ועכשווי, לבין הקשבה عمוקה ורחבה